

För vem är en modern lave ett kulturarv?

Av
Anne-Christine Norlén

Anne-Christine.Norlen@etnologi.uu.se

Inledning

Mimerlaven är en gruvlave med krosshus och anrikningsverk som var i drift från 1960 till 1981. Laven är drygt 64 m hög och byggd i betong. Tillhörande krosshus är 33 m högt och anrikningsverket 20 m. Till detta hör en 120 m lång slingkulvert, som idag mynnar ut i Norbergs travbana. Norbergs kommun köpte Mimerlaven och markområdet med tillhörande skog 1984 av Surahammars bruk AB. I kontraktet ingick en eventuell rivning eller en ersättning för rivningskostnaderna, efter beslut fattat senast den första april 1999, ett ansvar som sedan kom att falla på ABB. Frågan blev med andra ord akut tidigt under vårvintern 1999, och det är debatten om det eventuella bevarandet eller rivandet som jag har följt för att kunna närma mig bevarandets mänskliga process. Min diskussion handlar om vad som anses vara ett kulturarv värt att bevara, och hur vi förankrar fysiska objekt på ett psykologiskt plan. Bevarandet är både en individuell och en samhällelig uppgift.

Praktiskt taget alla mänskliga erfarenheter är förmedlade – genom socialisation och framför allt genom språktilläggnelsen. Språk och minne är intimt förbundna, både på en individuell nivå och när det gäller institutionaliseringen av kollektiva erfarenheter. (Giddens 1997:34)

Med utgångspunkt i diskussionerna kring bland annat Mimerlavens bevarande kan man se hur några människor i Norberg ser på vad som är "kulturellt värdefullt" och vem som avgör vad som är värt att bevara i framtiden. Det tar tid att omvärdera en nedlagd arbetsplats till en kulturhistoriskt intressant byggnad. Det är en intressant process av införlivande, berättande och värderande. Den här processen kan naturligtvis tolkas på flera olika nivåer, men jag har valt att plana ut nivåerna till rumsliga skeenden. Dels finns det inre rummet som står för individuellt kulturellt införlivande, dels det yttre rummet som är den omgivande fysiska verkligheten. Genom att inte se det som nivåer hoppas jag på att undvika en hierarkidiskussion. Jag har gjort ett nedslag mitt i den pågående bearbetningsprocessen, vilken vi vet har en dåtid och en framtid.

Jag har följt debatten som förts i det offentliga rummet, men även öppnat dörren till det privata rummet. Med det privata rummet menar jag alla de samtal jag fört med norbergsbor i deras hem eller vid andra inofficiella möten. Genom fältarbete i Norberg och teoretiska studier kan jag urskilja flera viktiga frågeställningar att arbeta vidare med. En av de viktigare frågorna är den om tillskrivandet av en ny funktion påverkar den individuella tolkningen av objektets värde. Jag menar då värde som det tillskrivna värde ett objekt får på grund av de minnen och erfarenheter som en person har kring objektets varande. Detta tillskrivna värde består dels av självupplevda erfarenheter samt det som andra människor bidragit med, i det här fallet t.ex. morfars berättelser om hur arbetet var nere i gruvan på 1950-talet. En annan stor fråga handlar om sättet på vilket vår identitet är knuten till yttre fysiska objekt, det vill säga materiellt kulturarv. Detta kan man sedan återkoppla till det tillskrivna värdet och på det sättet studera den pågående processen.

Den här artikeln kommer att behandla de tre olika strategier som norbergare använder sig av i det offentliga och privata rummet för att föra fram åsikter om bevarande eller rivande av laven. Dessa tre strategier kom att framstå som ganska tydliga när jag följde debatten i Fagersta-Posten, men de kom också igen i samtal och intervjuer. Uppdelningen är min egen, eftersom den tredelade debatten egentligen löper parallellt. Jag har valt att bena upp den i estetiska, ekonomiska och funktionella argument.

Upplýsningen av Mimerlaven

Laven ser ut som en stor gravsten. Det behöver vi inte ha, sade en röst i salongen.

(Fagersta-Posten 990125)

Mimerlaven är en stor och grå byggnad med trasiga fönster och en skärpig omkringliggande tomt - det går inte att komma ifrån. Jag har själv vid flera tillfällen besökt Mimerlaven och klättrat upp på dess tak. De genombrutna trapporna i det betongklädda trapphuset är en utmaning även för den som inte är höjdrädd. Laven är stor och tyst. Fönstren är trasiga, eller saknas helt eller delvis. En av gångerna som jag besökte Mimerlaven gjorde jag det tillsammans med deltagare ur en konferensgrupp.

Vår guide Projektledaren¹ visade vägen och berättade några fakta om Laven, men mest upplyste han besökarna om de turer som varit runt rivandet eller bevarandet i den offentliga debatten. Han berättade även en anekdot av mer personlig karaktär om gången då han skulle tända granen i Lavens topp, och de svårigheter han då stötte på. Efter våra gemensamma strapatser upp på taket, och ner igen, utbrast en av deltagarna: "Ja, fulare byggnad får man leta efter, men utsikten uppifrån var magnifik!" Under vägen upp till lavens tak så höll jag mig lite i bakgrunden och "tjuvlyssnade" på gruppens kommentarer till varandra. Flertalet av kommentarerna rörde sig just kring utseendet och den känsla av övergivenhet som finns i själv byggnaden. Flera visade en sympati med de som förespråkade en rivning, eftersom laven är så ful. På vägen tillbaka in mot hotell Engelbrekt i Norberg samtalande jag med en man i gruppen som även han uttryckte sin förvåning över att en sådan ful lave ska bevaras. Kanske att vår guide inte heller hade fokuserat på den egentliga anledningen till att laven borde bevaras? (Fältanteckningar från den 990521)

Mimerlaven är en stor, grå byggnad med trasiga fönster.

¹ Personen som går under pseudonymen "projektledaren" var anställd som projektledare i Forskarskolan Teknik, industri och kulturarv, och hade sin tjänst förlagd till Norberg. TIK:s övergripande mål var att genom ett tvärvetenskapligt arbetssätt i nära samarbete med Framtidshyttans föreningar vidga och fördjupa kunskaperna om Bergslagen, utveckla formerna för medborgarinflytande, bidra till en mångkulturell förståelse och regional förnyelse. Jag har valt att anonymisera projektledarens namn då artikelns fokus inte ska ligga på honom personligen.

I debatten om dess bevarande har den estetiska aspekten av laven varit en av de stora frågorna. Även jag fick frågan om dess utseende under slutet av en intervju för Fagersta-Posten (990414). Jag svarade ärligt att jag personligen tyckte att den var ful, men att det inte hade med saken att göra. Det är intressant att jag överhuvudtaget fick frågan. Naturligtvis kom det med i tryck som en slutkläm på hela intervjun, och så hamnade det estetiska i blickfånget även denna gång i lavendebatten. Inte har väl norbergarna glömt bort Mimerlavens tidigare så viktiga funktion och gjort den till en grå betongkoloss som borde rivas av estetiska skäl? Varför fördes dessa argument fram? Vad var det ett uttryck för? Under Svenska skidspele n bestämde sig några personer tillsammans med projektledaren vid Industrihistorisk Mötesplats Norberg, att lysa upp lavens högsta torn med färgade spotlights. Signaturen "överväger att byta kommun" skrev i en insändare i Fagersta-Posten om "skämtet" under Svenska skidspele n.

Mimerlaven blev upplyst på kvällarna. Vilket jag reagerade stort över. Inte ens under gruvdriften var laven upplyst. Man kunde tro att risken för lågt flygande föremål var på gång. Eller var det Projektledarens [namn] idé att försöka påverka oss i Norberg att se hur vacker denna byggnad kan vara. (Fagersta-Posten 990302)

Det som var intressant i det här uttalandet var att skribenten reagerade över att det är något nytt som hänt, och att han håller på att bli lurad. Han påpekade också mycket riktigt att det inte var så här under tiden laven var i bruk och sedan ironiserar han över en funktion han vet att den inte har: den som varningstorn för lågt flygande föremål. Slutet på ovanstående citat är egentligen det mest intressanta. Handlade det om att försöka få Norbergsborna att se laven som vacker? Projektledaren menade att det inte var så. Och även om det nu inte gjorde det så var effekten den: många tyckte faktiskt att laven såg vacker ut i skimrande rött ljus mot vinterhimlen. Man fick helt enkelt se laven i ett nytt ljus, både bildligt och bokstavligt talat!

Laven såg ut som ett konstverk, ett sånt som man bara ser i större städer, som ljusspelet över globen kanske! <skratt> (Samtal under fältarbete 990408)

Några av de jag har samtalat med under mina vistelser i Norberg har påpekat att laven såg annorlunda ut under skidspele n, nästan som något man kunde vara stolt över. Andra har tyckt och tänkt som den anonyma skribenten, att det var en ren manipulation

och därför tagit avstånd. Trams, var ett uttalande bland många som jag fick höra. En annan kommenterade under ett samtal att detta med ljussättningen var ett nytt och löjligt påfund. Laven är stor och grå, spotlights eller inte. Det moderna blev genom belysningen av laven än mer påtagligt. Det blev som ett modernt konstverk, en happening. Ett par ungdomar tyckte att Mimerlaven var "häftig" i det röda och det lila ljuset. Det såg "storstad" ut, som en av dem sade. Det var också ungdomar som bildade föreningen Mimerlavens Vänner, med syftet att hålla en rockfestival i/vid laven i början av juli 1999. En av reklaminsatserna för detta var att belysa laven under ett antal vårveckor med olikfärgade spotlights. Vid tiotiden på kvällen satte de igång med att byta filter och rikta in lamporna vid laven. Det starka ljuset och färgerna lyste sedan upp tornet till framåt två på natten.

Jag var vid ett tillfälle på besök hemma hos en familj boende i lavens omedelbara närhet, och vi stod och "väntade" på ljuset och gissade vilken färg det skulle bli just den här kvällen. Den blev vackert röd och kommenteraren var att "allt gör den vackrare, men just rött är väldigt fint". Vi kom överens om att den gröna färgen som varit några kvällar tidigare inte var lika trevlig. Belysningen av laven har på flera sätt satt den i blickfånget. Den syns bättre på kvällstid, och det man ser är inte i första hand grått och tråkigt. Intressant var att lavens "fula" utseende som problem inte gick att lösa genom att till exempel belysa den. Den var ful och det blev inte bättre av att man försökte göra något åt det, enligt de negativa tankarna. Det var ett olösligt problem, med andra ord. Den estetiska aspekten var ofta en ursäkt för att få klaga på laven. Ibland var det också en början på ett samtal om laven. Vid tre skilda tillfällen hade jag stått vid laven och träffat personer som varit ute med hunden eller liknade. De hade börjat konversera mig med kommentarer som "Den är bra ful, eller vad säger du", eller "inte är den vacker den där kolossen". Sedan kunde samtalet glida in på andra aspekter av lavens vara eller icke vara. I slutet av våra samtal har ofta ett par minnesberättelser kring laven, eller gruvdrift i allmänhet, kommit fram. Berättelserna har varit egna upplevelser eller andras, och man har levandegjort lavens historia för mig. Sigvard Johansson är en av dem som arbetat i järnindustrin och som offentligt uttalade det som flera före detta anställda sagt: "riv skiten".

Sigvard Johansson som många år arbetat i järnindustrin i Norberg tycker inte om tanken på att kommunen ska engagera sig i lavens framtid. Varför hålla på och tjafsa? Laven är ingen prydnad för Norberg. Låt ABB riva skiten. (Fagersta-Posten 990118)

Detta uttryck hade en djupare innebörd än det rent estetiska vilket också framkom i ovanstående citat. Johansson var inte intresserad av att bevara en nedlagd arbetsplats som ett kulturminne. För honom, och många med honom, stod laven som ett monument över en era som var över och förbi. En som däremot bytt sida i debatten om Lavens estetiska förtjänster, var konstnären och norbergaren Olle Norberg. I Fagersta-Posten den 18 januari skrev han:

Laven är inte vacker. Den är monumental och jag tycker att den stör vyn. Det är ju kyrkan mitt i byn som är det klassiska.

Den femte februari meddelades det av Fagersta-Posten att Olle Norberg hade bytt åsikt. Han menade nu att Laven gott kan vara kvar om bara området runt omkring sanerades och städades upp. Enligt mina informanter² berodde ändringen på att Olle Norberg plötsligt sett Laven från ett nytt perspektiv: nämligen när man kommer körande med bil på Fagerstavägen i riktning mot Norberg. För många norbergare var det viktigt att en bygdens *konstnär* nu uttalade sig positivt över lavens utseende och estetiska "förtjänster". Han hjälpte några av de tvehågsna att kunna se det moderna och vackra i "betongklumpen". Andra höll fast vid att den var ful och skulle rivas. En man i fyrtioårsåldern som jag samtalade med använde uttrycket "rensas bort", som om laven var ett ogräs som borde ryckas upp med rötterna. Ibland jämförde man också med andra lavar i bygden och påstod att dessa var mycket finare. Som exempel nämner man då slaggstenslavarna i Klackberg och Mossgruvelaven. Därför, menade man, behövde man inte spara Mimerlaven som var så ful. Det fanns dock några debattörer som var för ett bevarande, men även de tog upp frågan om lavens estetiska värde:

² Två av varandra oberoende personer vittnade om att Olle Norberg sett Laven som en "modern kyrka", en sådan som man ser byggs idag. Därför föll argumentet om kyrkan mitt i byn för honom. Laven hade också den sin plats som ett mer modernt exempel på arkitektur.

Det är många som tycker att Mimerlaven är ful. Javisst är den det! Men säg mig en enda av 1900-talets oändligt många betongbyggnader som är vacker. (Fagersta-Posten 990210)

Ämnet var svårt att undvika, även för de som talade sig varma för ett bevarande. Få var de på bevarandesidan som påstod att laven var vacker och tilltalande. Mimerlaven beskrevs via Fagersta-Posten också som en gravsten och en betongkoloss. En av debattörerna, Finn Torberger, tillförde diskussionen något nytt genom att ironisera över norbergarnas bristande sinne för estetik.

Det borde locka folk att komma och titta hur man kan vara så korkade i Norberg att man behåller en så ful lave. (Fagersta-Posten 990205)

Mimerlaven ligger så pass "centralt" i Norberg att dess utseende naturligtvis väcker en viss debatt. Den syns. Det manipulativa fotomontaget i Fagersta-Posten (990129) visade också dess dominans i området. Bilderna är intressanta i debatten, eftersom de står för de två sidor som fanns i debatten - de som var för ett bevarande och de som var emot. Man hade inte i det offentliga rummet räknat med att det kunde finnas en likgiltighet i den här debatten. Förutom detta så hade man genom bildmontaget möjligheten att se hur Norberg skulle te sig utan sin lave. En annan artikel som belyste problemet med lavens omdiskuterade utseende finner vi i Fagersta-Posten 990205 där Landshövding Jan Rydh intervjuades. Rydh försökte föra fram åsikten att utseendet inte borde spela någon roll, utan att det var andra faktorer som skulle avgöra beslutet. Trots det så var det lavens utseende som var i blickfång i artikeln.

Rydh menade när det gäller Mimerlaven är det inte så viktigt om den är vacker eller ful, utan att den har sin plats i historien.

I den här artikeln med landshövding Rydh, som citatet är hämtat ifrån, finner vi fem underrubriker varav två handlar om det estetiska. Rubrikerna är – "miljön undersöks", "utseendet oviktigt", "flygande start", "ingen risk" och "fulhet som lockar"? Av de övriga rubrikerna är det bara ytterligare en som säger något om innehållet och det är den om miljön. "Flygande start" och "ingen risk" handlar i stort om ekonomiska frågor (Fagersta-Posten 990205). Fokuseringen på lavens utseende borde ha kvävts tidigare av de som

kunde se lavens mer historiska och kulturella värde. Varför skedde inte det? Varför var det så lätt att hamna i den här estetiska debatten? Jag har som jag tidigare nämnt själv halkat in på den under ett obevakat ögonblick när jag blev intervjuad av Fagersta-Posten. Landshövding Rydh gör det uttalande som så många med honom gjort: det är inte viktigt om den är vacker eller ful, utan att den har sin plats i historien. Att den har sin plats i historien är inte det enda som norbergaren läser. Norbergaren läser också "vacker eller ful". Kommunalrådet och ordförande i kommunstyrelsen, Kent Persson, fick också ge sig in i den estetiska debatten, även om det skedde motvilligt. Som replik på ett inlägg av Erik Hjelm i Fagersta-Posten: "Nej, Mimerlaven är en ful skapelse, men ska tydligen till varje pris bevaras" svarade han bland annat:

Slutligen vill jag till EH säga att för mig personligen kan ett bevarande eller en rivning aldrig handla om något är fult eller inte, utan det handlar ytterst om vilket ansvar vi har att befrämja framtida utveckling. (Fagersta-Posten 990217)

Det kostar pengar

En av diskussionerna runt Mimerlavens vara eller icke vara hade rört den ekonomiska aspekten. Det fick inte kosta kommunen något att bevara laven! Det här var naturligtvis ett absurt antagande, eftersom det självfallet medföljer utgifter med att inneha en byggnad. Det som gällde var egentligen att hitta en bra finansiell lösning på problemet, vilket man i det här fallet redan hade. ABB som ägde laven garanterade en summa pengar för att antingen riva laven, eller fondera samma summa pengarna åt kommunen för att bevara laven. Avkastningen skulle räcka för att underhålla laven. Det skulle inte kosta Norbergs kommun någonting alls. Men det var det inte många norbergare som trodde på.

Vi har sagt oss beredda att ta över hela ansvaret mot en väl tilltagen slant, säger Kent Persson. Strax för helgerna kom ABB:s bud, som är på 6 miljoner. (Fagersta-Posten 990108)

Några dagar senare kunde man läsa:

Kommunalrådet Kent Persson, Vänsterpartiet, uttalade ambition att det inte ska kosta skattebetalarna en enda krona att rädda byggnaden. Om det är möjligt vet ingen, av det enkla skälet att det är omöjligt att bedöma de långsiktiga kostnaderna för att bära det tunga ansvaret för en mycket stor byggnad. (Fagersta-Posten 990113)

Debattören "Norbergare sedan många år" skrev en insändare med rubriken "Har vi råd att bevara laven?" i Fagersta-Posten den 15 januari 1999. Insändaren började:

Varför har det varit så tyst om Mimerlavens vara eller icke vara fram till nu? Nu, när klockan är fem minuter i tolv ska informationsmöten hållas. Risker är stor att det blir ensidig information från "kulturfanatiker", som enbart har bevarande i tankarna och inte ser till den ekonomiska verkligheten.

Debattören fortsatte sedan sin insändare med att tala om att det fanns viktigare frågor så som barnomsorgen och äldrevården, att 6 miljoner minsann inte var så mycket pengar och att Norberg redan hade fina kulturminnen. Avslutningsvis ifrågasatte debattören politikernas tystnad i frågan vid valet i september och om de hade räknat rätt när det gällde utgifterna för lavens underhåll. En annan av debattörerna, Bertil Fors, hävdade att ABB nog försökte lura Norbergs kommun när det gällde pengarna.

Som sagt, de här sex miljonerna måste man betrakta som ett utgångsbud, lyckas man inte förhandla fram något bättre, så är man inga vidare förhandlare. (Fagersta-Posten 990122)

Detta påstod i sin tur signaturen "Infödd norbergare" i Fagersta-Posten den 22 januari. Gunilla Siweth, kommunfullmäktiges ordförande, ställde på ett möte om Mimerlaven frågan om man verkligen hade sakkunskap nog i frågan om hur mycket ABB egentligen borde betala kommunen. Projektledaren besvarade frågan med att det gjorts utredningar, och att buden låg på den nivå som ABB också fastställt. Liksom Infödd norbergare antog hon att politikerna inte hade en aning om vad de gjorde egentligen. Deras förhandlingsförmåga och deras sakkunskaper ifrågasattes av flera personer under den här tiden. En av anledningarna kan vara den att många hade känslan av att beslutet redan var fattat på "politisk" nivå. På den nivån räknade man in bland andra Projektledaren och Kent Persson. Projektledaren räknades, liksom jag själv, även till

gruppen "kulturfanatiker" som bara ville bevara och bevara utan att tänka på de ekonomiska aspekterna. I en insändare skrev signaturen N.L.:

Projektledaren [namn] vill ha laven kvar, det är ju sådant som han har betalt för. Och är det inte lönsamt kan han ju avsluta och dra vidare. Men det kan inte vi gamla norbergare, vi måste stanna och betala skatter (...) Och vi måste ha pengar till mycket annat än kultur. (Fagersta-Posten 990203)

Projektledaren och Kent Persson hade slagit sig ihop för att driva igenom det här beslutet, berättade en kommunalpolitiker för mig under ett "förtroligt" samtal. Han fortsatte med att säga att han aldrig trodde att beslutet att laven skulle bevaras någonsin var i fara. Den ekonomiska aspekten var för svår att förstå och ifrågasätta för den "vanlige" norbergaren, menade han vidare. Istället gjorde de flesta ett ekonomiskt tankehopp och kopplade ihop ekonomiska frågor runt Mimerlaven med kommunens övriga budget. Flera av dem kom också till tals i Fagersta-Posten.

Det skulle inte förvåna oss Norbergsbor om politikerna bestämmer ändå att laven ska bevaras stående som den är idag. Det innebär att kommunen får en liten tillväxt i kassan med några miljoner som redan är uppättna på grund av andra projekt som inte har gått ihop. Nu får det vara nog med allt daltandet med denna kommun.(...) Kära politiker, ta nu och satsa på barnomsorgen, dagmammor, äldreomsorgen och lekparkerna som redan har förfallit. (Fagersta-Posten 990203)

Budgeten för barnomsorgen hade naturligtvis ingen som helst koppling till Mimerlaven. Inte heller kunde man ta av ABB's öronmärkta pengar för att täcka upp diverse förlustkonton. Trots detta var det flera som i ilska påpekade att barnen var viktigare än laven så satsa pengarna där istället. Signaturen Ingegerd skrev:

Vi manipuleras att tro att vi är med och formar framtiden. Istället för att ta sig an de stora frågorna i kommunen, en allt sämre barnomsorg och skola engagerar sig Norbergs politiker i en gammal gruvlaves vara eller inte vara. (Fagersta-Posten 990212)

Hon avslutade sin insändare med:

Ägna er åt det ni säger er värna om, vård, omsorg, utbildning och barnomsorg, inte åt en gammal gruvlave.

Bredvid Ingegerds insändare fanns ytterligare en på samma tema, Micke Bylén, förälder, klagade på säkerheten i skolans slöjdsal och menade att Mimerlaven var visst

viktigare än barnens säkerhet! Tre dagar senare följde en insändare som var undertecknad av "mycket besvikna föräldrar". Den följde i samma tema, barnen kontra laven.

Dagmammorna ska bort. Spara pengar sägs det. Men en gammal betongklump har man råd att ha kvar av kulturella skäl. Den är en del av Norberg och det är visst inte våra barn. (...) Och det är bedrövtligt att en gruvlave betyder mer än våra barn. (Fagersta-Posten 990215)

I den här debatten kom nu Finn Torberger och Lennart Larsson in och redogjorde för ett ekonomiskt sammanhang som Ingegerd, Micke Bylén och de mycket besvikna föräldrarna inte riktigt hade klart för sig. De är några av de få röster man överhuvudtaget hörde som menade att laven skulle vara en potentiell tillgång. De skrev:

Att bilda en opinion baserat på fakta är bra och viktig, men att bilda en opinion baserat på okunskap är bara skadligt. Vissa tycks tro att man kan byta dagmammor, skolor med mera mot ersättningen för att bibehålla laven. Vad det handlar om är, att tar kommunen över laven erhåller Norbergs kommun en ersättning från ABB. Skulle kommunen bestämma sig för att laven ska bort utgår ingen ersättning. (...) Vi tycker därför att man inte ska betrakta laven som en belastning utan som en potentiell tillgång. (Fagersta-Posten 990217)

Bosse Hermansson, Vänsterpartist i Norberg, skrev också han en förklarande insändare för att sätta punkt i debatten barnomsorgen kontra laven. Han började med att påtala att diskussionen hade hamnat lite snett, och fortsatte sedan med att förklara det ekonomiska sammanhanget i frågan Mimerlaven.

Att vi får mindre pengar beror på att vi blir färre norbergare för varje år, och då får vi allt mindre kommunala inkomster. För att vända den trenden behöver vi positiva signaler. Att tro på en utveckling, att se att det händer saker. Vi har anställt en kunnig och entusiastisk projektledare på en budget där lejonparten av pengarna kommer utifrån, från länsstyrelse, från riksantikvarieämbete, arbetsförmedling, Vattenfall och EU. Dessa pengar får vi inte till omsorg och skola hur mycket vi än skulle vilja. (...) Så låt oss istället ta emot dessa sex miljoner kronor, förvalta dem i en stiftelse eller fond, så att de inte försvinner i något svart hål, och ta emot upprustningspengar från länsstyrelsen. (...) Det räcker mer än väl för att hålla en upprustad lave i stånd år efter år. (Fagersta-Posten 990226)

En av anledningarna till den ekonomiska debatten var det hårda ekonomiska klimatet i Norberg. Kommunen hade, och har, ont om pengar och avfolkningen fortsätter. Det var ont om arbeten och nya företag. Till detta kom att laven för många symboliserade den dåliga ekonomin på ett personligt plan. De hade en gång arbete och framtidsdrömmar

och sedan lades gruvdriften och järnindustrin ner. Laven stod som ett håfullt monument över Norbergs dåliga framtidsutsikter, som en äldre man sade till mig.

Funktion och användning

Fanns det en vettig användning så kunde vi behålla den.

(Fagersta-Posten 990125, uttalande av Olle Norberg)

Om nu inte Mimerlaven rivs, vad ska vi då ha den till? Ett bekymmer för många norbergare har varit Mimerlavens nutida och framtida funktion. När debatten inte har handlat om det estetiska eller det ekonomiska har den i stor utsträckning berört det funktionella. Ett exempel på en omdebatterad funktion var om den utgjorde en positiv eller negativ turistsymbol för Norberg.

Fördelen med Mimerlaven är dess centrala placering, säger Sten Nordström. Den syns direkt när man närmar sig Norberg, är lättillgänglig och utgör en stark symbol för bygden. (Fagersta-Posten 990108)

En annan man menade att dess funktion som symbol för bygden bara var löjlig. Den var möjligen ett monument över en tid som flytt Norberg, och som sådan inte ens särskilt bra. Den går ju inte ens att klättra upp i utan hjälm, fortsatte samme man. Och inte heller fanns det något att se invändigt, mer än damm och smuts. Annat var det när det fanns arbetare där, liv och rörelse. Han har under vårt samtal ryckts med av ämnet och är tämligen upprörd. Nej, någon turistsymbol att tala om var det inte, även om jag säkert – vilket mannen lätt rodnande påstod - var en kulturivrare och ville bygga ett museum inuti laven. Att symbolen var stark i bygden, det hade Sten Nordström rätt i. Stark är däremot inte alltid ett positivt laddat ord.

Andra bärande idéer byggde på ett uttalande som Projektledaren gjorde i ett tidigt skede i debatten. Han menade att laven kanske kunde göras om till ett arkiv. Flera personer trodde sedan när jag samtalade med dem att arkivet var ett faktum.

Enligt Projektledaren [namn] skulle anläggningen kunna användas till industrihistoriskt magasin för större maskiner. Att göra laven till ett arkivtorn för gamla handlingar är en annan del. (...) fler idéer finns och Projektledaren [namn] är öppen för tips. (Fagersta-Posten 990108)

Det fanns någonstans ett enormt behov av att fylla laven med något. Om det så bara var ett magasin, så hade det i alla fall en funktion. För att vara på den säkra sidan att det verkligen var kultur måste man nog göra ett museum utav laven. Den tanken hade kommit fram inte bara i Fagersta-Posten, utan även i flera samtal - bland annat i ett med en äldre dam i Norberg. Hon ville gärna se Mimerlaven som ett järnmuseum.

Det finns inget järnets museum i Sverige. Kanske är laven i Norberg en lämplig plats? Det finns tio stora våningsplan i lavens inre så plats saknas inte. Museer runt om i landet har stora behov av lagringsutrymmen för gamla maskiner. (Fagersta-Posten 990118)

Andra trodde att Mimerlaven hade gjort sitt och inte gick att ha till "något vettigt". Då tog man gärna till ekonomiska skäl. Oron att det skulle kosta skattebetalarna en massa pengar att bygga om Mimerlaven till något "funktionellt" kom ofta fram. Det var med viss uppgivenhet man konstaterade:

Det kostar så otroligt mycket att ställa i ordning invändigt så den kan användas till något vettigt. Ska den absolut vara kvar så sätt ett rejält stängsel runt den och låt den bara stå där. (Fagersta-Posten 990125)

Fagersta-Posten hade hela tiden låtit allmänheten vara med i debatten, vilket en läsare av den här texten lätt kan konstatera. Själva tidningen har varken tagit ställning för eller emot ett bevarande av Mimerlaven, menade lokalredaktör Bärtilsson. Personligen hade han en klar åsikt, men den ville han inte delge mig. Han menade att debatten var så het att det var bäst för alla att han inte uttalade sig i det offentliga rummet, utan höll sig objektiv i Fagersta-Posten. Tidningen arrangerade en enkät där läsaren fick lämna förslag på vad Laven kunde användas till. Enligt enkätsvaren i Fagersta-Posten kom förslag som löd:

Bygg en klättervägg på den. Den bästa julgransfot norbergarna kan ha, en bra turistattraktion, till utsiktstorn eller servering i toppen, säger en del förslag. Det är några av norbergarnas förslag. Passar till arkivlokaler som värms av gruvvattnet, en värmecentral med vatten från gruvan som värmekälla, är några andra. Stora vyer att göra Mimerlaven till ett riktigt centra noteras också. Med neonskyltar högst upp, laven målad i vit eller ljusgråfärg och inne restaurang, ett ungdomens hus, en bowlinghall och mycket annat. Så visst finns det visioner bland de ordsbor som röstat för ett bevarande av laven. (Fagersta-Posten 990129)

Enkäten rymde en ruta där man fick tycka till om bevarandet. Ska laven stå kvar, eller ska den rivs? Svaren som kom in till Fagersta-Posten var i klar majoritet för ett rivande. I Bergström, Engström och Ferrings uppsats från 1990 kan man läsa om den positiva inställning som fanns till Mimerlaven (Bergström m fl, 1990, *Mimerlaven*, s 66-67). De har genomfört en pilotstudie och i den för de fram tre olika värden som Mimerlaven kan ha i åskådarens öga: upplevelsevärdet, kunskapsvärdet och bruksvärdet. De talar om den identifikation som norbergaren känner med sin lave och hur den står symbol för gruvnäringen som är starkt förknippad med Norberg. Kunskapen om laven varierar starkt, enligt samma studie. Precis som i mina intervjuer nämner norbergaren lavens funktion som teaterlokal. (I anrikningsverket har det uppförts teater). Det påpekas också att laven är den symbol som sluter cirkeln i Norbergs brukshistoria - den som börjar med Lapphyttan. Bruksvärdet är inte det som är intressant i min artikel, utan det som jag tar fasta på är den första punkten, upplevelsevärdet. Mimerlaven måste fyllas med ett innehåll, ett meningsfullt innehåll som inte kostade något utan tvärtom drog in pengar till kommunen. Det var den allmänna önskan i de samtal jag har haft med norbergare. "Laven fyller ingen som helst funktion, utan måste bort" stod det att läsa i Fagersta-Posten den 25 januari 1999. Hur kan det komma sig att bevarandet (läs varandet) inte är nog i sig? Beror meningslösheten i bevarande på att det är en byggnad som tidigare varit full av liv och hårt arbete? Saknas det något att fylla laven med? Är kontrasten för stor mot det tunga arbete som tidigare sysselsatte 30 man dygnet runt?

Avslutande diskussion

När jag har anfört argumentet att kulturellt intressanta byggnader är nog i sig själva på grund av den historia de kan berätta har man tittat underligt på mig och sagt "jo, jo för en kulturfanatiker är det väl det". Man distanserar sig från det kulturella perspektivet genom att tala om att det finns skillnader mellan vi och dem. Riktigt vilka som är "vi" och vilka som är "de andra" beror på vem man frågar, men tendensen är klar. På ena sidan har vi kulturfanatiker, arkivarier, forskare, politiker och turismnäringsivrare. På den andra "folket". I Fagersta-Posten talade man också om folket och folkets röst och då har jag

förstått att man menar personer skilda från politikerna i kommunhuset. För vem bevaras då Mimerlaven?

Det är fel att ha kulturdagis där. Satsa istället på våra barn, ungdomar och gamla och sköt om våra grönområden (...) Risken är att vi får en ny lekstuga för antikvarier. (Fagersta-Posten 990129)

Är bevarandet ett självändamål enbart för antikvarier? Nej, något självändamål är det inte. Däremot suckade flera personer som jag talat med över dessa "kultursnobbar" och förståsigpåare som bara ska bevara byggnader på landsbygden för att ha något att forska om på sina kammare vid universitetet. Att jag själv tillhör den här gruppen av suspekta forskare glöms bort i samtalet, kanske för att vi befann oss på Port Arthur i Norberg, med tacos på tallriken och den vanliga arbetsdagen bakom oss. "De där andra": "kultursnobbarna", är några som "vi" inte vet vilka de är och inte befattar oss med. Arbetet som de utför är bara ett dagis eller en lekskola. Vad vill man ha sagt med detta? I debatten kring Mimerlaven kom dessa kommentarer fram titt som tätt. Kultursnobbarna ville bevara. Som en motsats till "folket" som ville riva? En del högljudda ivrare på rivningsfronten påstod att det var så. De menade att ingen norbergare ville ha Mimerlaven kvar. Den var ful, oekonomisk och användes inte till något.

Jag tror att laven påminde många om en tid då det fanns framtidstro i Norberg. En tid då det fanns arbete och sysselsättning till mycket större del än det gör i dagsläget. Sopa bort alla spår av den tid som varit, så att vi kan leva i den tid som är nu. Jag tror ibland att det är ett sätt att försöka glömma att Norberg har sett bättre dagar. Man vill riva byggnader som påminner om att det funnits liv och rörelse, eller rycka bort dem som ett ogräs. Ser vi det inte så finns det inte. Finns det inte en eländig nutid i Norberg kan vi lättare blicka framåt, som en yngre man sade. Mimerlaven är en nedlagd arbetsplats, och så kommer den att vara. Det är en process som kommer att ta tid, den att bara låta laven vara. Sedan 1980talet har den också bara varit. Nu när ett beslut har fattas att bevara laven måste det också hända något. Varför kan den inte bara få stå där den står i låt säga 15 år till?

Det måste till en allmän överenskommelse om att tillskriva nya värden för Mimerlaven, värden som måste skapas och införlivas i det offentliga rummet, men först

och främst i det privata. John R. Searle, språkfilosof vid Berkeley i USA, för en intressant diskussion om tillskrivna funktioner kontra faktiskt kontrollerbara (intrinsikala) funktioner.

När det gäller vissa konstprodukter konstruerar vi föremålet så att det ska fylla en funktion. Stolar, badkar och datorer är självklara exempel. När det gäller många i naturen förekommande föremål, som till exempel floder eller träd, tilldelar vi det redan existerande föremålet en funktion – estetisk, praktisk osv. Vi säger – den där floden är bra att simma i - eller – den där sortens träd kan användas till timmer. Det som är viktigt att förstå just nu är att funktioner aldrig är något intrinsikalt i förhållande till fenomenens fysiska natur utan tilldelas utifrån av medvetna iakttagare och användare. (Searle John R. 1997: 28)

Ingen frågar egentligen *vad* det är vi ska bevara, bara hur och varför. Funktion och genomförande är överordnat varandet. Mimerlaven har haft en funktion, en funktion som har upphört att gälla och en funktion som inte är aktuell att återuppliva. I det offentliga rummet talar man mycket om hur och varför och till vilken nytta. Man talar sällan om vad det är som skall bevaras. Ibland förs det fram i debatten, men det sker då ofta från ett "ovanifrån" perspektiv. Det är "kultursnobbarna", landshövdingen och kommunalrådet som talar om vad, de andra, folket, talar om hur. Men allra mest om varför. Funktion fråntar ett objekt rätten att bara vara. Har ett objekt en funktion kan det genast värderas som bättre eller sämre. En gråsten kan inte var en bättre eller sämre gråsten, men som dörrstopp kan en sten ha en bättre funktion än en annan. Genast kan den vara både för liten eller ha fel form. Men som gråsten kan en gråsten inte vara bättre eller sämre än någon annan gråsten (jmf John R. Searle 1997). Mimerlaven har haft en funktion. Den var bättre i drift än den är som nedlagd. Kanske kan den få en annan funktion, eller möjligen ett värde i att bara vara. Frågan är hur lång tid processen tar i Norberg?

Otryckt material

Bergström L, Engström J, Ferring M (1990) *Mimerlaven*, Institutionen för Kulturvård, Göteborgs Universitet.

Fältanteckningar från

Den 990406-990411, deltagande observation, samtal, intervjuer

Den 990517-990521, deltagande observation, samtal, intervjuer

Den 990702-990704, deltagande observation, samtal.

Av hänsyn till flertalet av mina informanter nämner jag dem inte vid namn. De informanter som är angivna med namn har också offentliggjort sina åsikter i Fagersta-Posten eller på ett annat sätt i det offentliga rummet i Norberg.

Tryckt material

Fagersta-Posten

981218	990122	990208	990222
990108	990125	990210	990224
990113	990129	990212	990226
990115	990201	990215	990226
990118	990203	990217	99030
990120	990205	990219	

Giddens, Anthony 1997: *Modernitet och självidentitet, självet och samhället i den senmoderna epoken*, Göteborg.

Searle, John R. 1997: *Konstruktionen av den sociala verkligheten*, Göteborg